

FORSKNINGSPROGRAM

PLATS OCH MINNEN

- spår av livsflöden

Bakgrund

Vårt minne och vårt förhållningssätt är förankrade i vår omgivande miljö och aktualiseras i mötet med enskilda artefakter och platser. Detta kan relateras till det grekiska ”topos” och det latinska ”locus” i deras ursprungliga retoriska innebörd som en resurs för tänkande. För vårt privata minne är begreppet hem uttryck för detta. Även för gemensamma minnen och förhållningssätt har de rumsliga förhållandena betydelse. Denna betydelse har dock minskat under senare tid på grund av de stora omflyttningarna och nya slag av gemensamma referenser, framför allt nya media. Även den minskade lokala förankringen av stadsmiljö och arkitektur har påverkat utvecklingen.

Vad kan göras för att åter stärka den delade miljön som en gemensam referens? Kan konsten genom sin förmåga att skärpa uppmärksamheten bidra på ett konstruktivt sätt? Vilket material skall man i så fall arbeta med och hur skall detta material representeras för att fungera som en kollektiv minnesplattform?

Den tekniska utvecklingen gör att vi får allt större möjligheter att bygga upp en historia av data om en plats. Sensorer och utrustning för datainsamling blir allt billigare och byggs in i allt fler delar av miljön. En formlig explosion är att vänta inom detta område under det närmaste årtiondet. Men vilka av dessa data är meningsfulla och vilka saknas? Och vilka skulle sammanförda i stället äventyra vår integritet? Vilken eller vilka sammanhang bör lyftas fram och gestaltas för att fungera som ett kollektivt minne?

Syfte och mål

Syftet med projektet är att undersöka hur insamlade data från livet på en offentlig plats kan filtreras, organiseras och gestaltas med konstnärliga medel för att fungera som en kollektiv minnesplattform. Den konstnärliga processen kommer att struktureras för att systematiskt undersöka frågor som: Om man utgår från en plats för att skapa ett minne, vad är det för minne man skapar? Representerar det platsen? Vilka associationer kan byggas upp mellan de insamlade data och den slutliga gestaltningen?

Projektet kommer att genomföras på Slussen i Stockholm, en plats som många människor har starka känslomässiga band till och som nu är på väg att förändras radikalt. Kritiken mot förändringen har inriktats på en bristande insikt om och förståelse för nuvarande utformnings komplexa kvaliteter och starka förankring i befolkningen. Genom kartläggningen av livet på platsen och återföringen med hjälp av olika slag av representationer, hoppas jag förstärka minnet av dessa kvaliteter och bidra till en mer sammansatt och intressant framtida miljö och ett vidgat handlingsrum. Det blir ett slags demokratiserande konst som människor själva medvetet eller omedvetet är med och skapar.

Arbetet kommer att pågå under tre år. I en första fas av undersökningen är syftet att bestämma vilken form av sensordata som är mest intressanta som underlag för en konstnärlig gestaltningsprocess, framförallt vad gäller vilken insikt dessa ger i människors beteende och dynamiken i deras relation till platsen. Detta sker genom att flera prototyper av systemet byggs och provas i samarbete med tekniker.

Flera olika typer av sensorer kommer att användas för att få fram ett mångdimensionellt dataunderlag som kan gestaltas på olika sätt. Sensorsystemet kommer att konstrueras med hänsyn till integritetsaspekter utifrån gällande regler om möjligheten att identifiera enskilda människor och hanteringen av insamlade data.

Detta ger ett underlag för nästa fas av kartläggning och datainsamling. Denna kommer att ske under minst ett år och fokuseras på rörelsemönster och ljudbilder på platsen och deras relation till tid, klimat och speciella händelser. Parallellt med detta bearbetas och analyseras det insamlade materialet konstnärligt.

Jag tänker mig att vi är uppmärksamma och medvetna om nuet på ett helt annat sätt än om hela sammanhanget. Jag vill därför följa våra spår över tid. På så sätt hoppas jag att dissonansen mellan kontroll och slump blir synlig. Att mäta människoflöden på en utvald plats kan synas tillfälligt, men det mänskliga kollektivets samlade liv har riktning och få en mening genom att skapa platser. Om man nu tar den informationen och överför den på något helt annat, kan man då se ursprunget – spåren av ett pågående minne?

Ett ytterligare syfte är att bidra till en diskussion om gränsområdet mellan vetenskap och konstnärlig forskning. Fokus kommer att ligga på representationens betydelse för tolkning och upplevelse i de båda sfärerna. Även gränsområdet mellan aktionsforskning och konstnärliga ingrepp kommer att belysas genom ingrepp i form av installationer.

Områdesöversikt

Projektet anknyter till ett antal områden där konsten och vetenskapen interagerar på olika sätt:

Rummets betydelse för gemensamma minnen och förhållningsätt och hur denna förändrats med tiden har påvisats av många humanistiska forskare. I en tidigare generation gäller det framför allt Foucault och Bourdieu. På senare tid har de Certeau spelat en viktig roll för denna diskussion genom sin analys av vardagslivets strategi, taktik och praktik i relation till plats [1]. Pierre Nora har också pekat på skapandet av speciella minnesplatser som ett slags kompensation där en konstruerad historieskrivning får ersätta verkliga minnen [2].

Tematiken kring övervakning har berörts av ett stort antal konstnärer och forskare. För översikten se textvolymen CTRL [SPACE]: Rhetorics of Surveillance from Bentham to Big Brother [3] sammanställd av Thomas Levin, Ursula Frohne och Peter Weibel, samt tidskriften Surveillance & Society [4]. Flera större utställningar har också hållits runt temat, till exempel Exposed: Voyeurism, Surveillance and the Camera på Tate Modern i London sommaren 2010 [5]. Ett av många exempel är på relevant konstnärligt arbete ges av Sophie Calle, vars arbeten förhåller sig till övervakning i både offentliga och privata rum. Hon har följt och omvandlat andra människors liv för sina egna syften, som att ta vara på spår som de lämnar efter sig och utifrån dem skapa egna gestaltningar. Många konstnärer inom nya media har utnyttjat ny teknik för att ge nya perspektiv på dessa frågeställningar. Ett exempel är Bureau of Inverse Technology (Natalie Jeremijenko) vars Suicide Box registrerade hopp från Golden Gate-bron

i San Fransisco. I projektet kommer problematiken runt övervakning att behandlas i ett speciellt seminarium.

Ytterligare ett område med anknytning till projektet är representationen av minne och historia i det offentliga rummet, och den förändrade synen på monumentet som företeelse. Ett antal intressanta exempel på detta ges av olika projekt med anknytning till förintelsen, exempelvis Jochen Gerz och Esther Shalev-Gerz gradvis försvinnade Mahnmål gegen Fascismus i Hamburg-Harburg (1986-1993) och arbeten av Rachel Whiteread, Shimon Attie, Horst Hoheisel med flera. En översikt ges exempelvis av James Young i [6].

Representationer av stora datamängder i form av bild eller ljud är i sig ett gränsområde mellan konst, design och datavetenskap som tilldrar sig ett allt större intresse. Till exempel visades ett antal sådana projekt som del av MoMAs utställning *Design and the Elastic Mind* 2008 [7]. Ett exempel på ett tidigt projekt av denna typ med primärt konstnärlig målsättning är t ex Lisa Jevbratts 1:1 (1999-2002) som baserades på en databas av IP-adresser [8]. Teoretiska perspektiv på denna typ av projekt ges också av Manovich i [9].

Ytterligare ett relevant perspektiv anknyter till tidsbegreppet och entropins tillväxt [10] där organisation och förintelse är kommunicerande kärn och där kontroll och slump infogar sig i varandra. En viktig förebild i detta är Robert Smithson som i sina storskaliga verk visat även minnet genomgård denna typ av processer [11]. Detta fokus har lett till ett särskilt intresse för händelseförlopp om till synes är utan riktning men ändå bidrar i skapandet av nya förutsättningar och möjligheter.

Många konstnärer har sökt historiska referenser för det specifika verket och infogat dessa sitt arbets sätt. Det kan gälla föremål eller utsnitt ur miljöer som får en ny betydelse genom att kompletteras eller sättas in i ett nytt sammanhang. Ett exempel är Eva Löfdahl. En mer extensiv användning av historiskt material förekommer i många videoverk som byggts upp med dokumentärt material för att skapa en upplevelse av autencitet, som t ex hos Michal Rovner. Christian Boltanski har arbetat på ett delvis annat sätt genom att samla autentiskt material i ett slags skuldyngda rum för att skapa inlevelse i ohyggliga händelser.

Referenser

1. Michel de Certeau, *L'invention du quotidien - Arts de faire*, Gallimard, 1980.
2. Pierre Nora, P. (1989) 'Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire', *Representations* 26, 7-24.
3. Thomas Y. Levin, Ursula Frohne, and Peter Weibel, eds., *CTRL [SPACE]: Rhetorics of Surveillance from Bentham to Big Brother*, MIT Press, 2001.
4. *Surveillance and Society*, Vol 7, No. 2: Surveillance, Performance and New Media Art.
5. Sandra Phillips, S. Baker, R. B. Woodward, *Exposed: Voyeurism, Surveillance and the Camera Since 1870*, Yale University Press, 2010.
6. James E. Young, *At Memory's Edge: After-Images of the Holocaust in Contemporary Art and Architecture*, Yale University Press, 2000.
7. Hugh Aldersey-Williams et al, *Design and the Elastic Mind*, Museum of Modern Art, New York, 2008.
8. Lisa Jevbratt, The Prospect of the Sublime in Data Visualizations, *YLEM Journal*, vol 24, no 8 (2004).
9. Lev Manovich, *Data Visualisation as New Abstraction and Anti-Sublime* (2002).

10. Ludwig Boltzmann, Weitere Studien über das Wärmegleichgewicht unter Gasmolekülen. In *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, Mathematische-Naturwissenschaftliche Klasse*, Bd. 66, Dritte Heft, Zweite Abteilung, pp. 275-370. Vienna: Gerold, 1872.
11. Robert Smithson, Entropy and the New Monuments (1966), in *Robert Smithson: The Collected Writings*, ed. Jack Flam, University of California Press, 1996.
12. Kurt Lewin, Action research and minority problems. *J Soc. Issues* 2(4): 34-46 , 1946¹³
13. Bruno Latour, *Artefakternas återkomst*. Nerenius & Santerius förlag Stockholm 1998

Projektbeskrivning

Det planerade arbetet

Den första fasen av projektet kommer att undersöka vilka sensordata som behövs för att ge ett dataunderlag för den konstnärliga processen. Sensorer som kan användas kan vara visuella eller audiobaserade, sensorer som detekterar rörelse med hjälp av IR eller ultraljud, sensorer som detekterar olika omgivningsparametrar som temperatur, ljusstyrka, vindhastighet, regn och luftfuktighet, eller kemiska sensorer som mäter koncentrationen av olika substanser i luften.

Även offentliga data insamlade av kommunen och andra myndigheter kan komma att användas. Ambitionen är i första hand att fånga rörelsemönstren och deras beroende av klimat och ljus samt skillnaderna mellan olika delar av platsen och under olika delar av dygnet, veckan och året samt ljudbilden. Det är fråga om ett stort antal samverkande parametrar som aktiveras av livet på platsen och vars sammantagna effekt även styr detta liv. Mer tillfälliga sensorer kommer att användas för närmare undersökningar av intressanta mönster eller för att dokumentera speciella händelser. Förändringar som sker på platsen och speciella aktiviteter kommer jag att dokumentera med stillbilder.

För att provocera etablerade mönster kommer jag att göra ett antal tillfälliga installationer och undersöka hur de påverkar människoströmmarna, rytmen och ljudbilden. Det kan röra sig om skärmar med reflekterande yta som får människor att byta väg över platsen och som också påverkar ljusförhållandena. Olika tekniker kan komma att användas för att rikta människors uppmärksamhet på glömda eller dolda platser eller annorlunda ut- och inblickar. Andra installationer kommer att rikta uppmärksamheten på förändringsprocesser i miljön som är så långsamma att man inte lägger märke till dem.

Alla dessa installationer kommer att ge omedelbara konstnärliga upplevelser men bidrar också till ett långsiktigt medvetandegörande av platsens betydelse och av pågående omvandlingsprocesser. De kan vidare ge en bild av de etablerade mönstrens stabilitet och påverkbarhet och initiera intressanta förändringar. Detta kan jämföras med aktionsforskningens ingripanden i händelseförlopp för att få syn på underliggande dynamik och kraftspel [12].

Bearbetningen av data kommer att ske fortlöpande med hjälp av ett speciellt utvecklat datasystem. Även experimenten med olika sätt att representera den insamlade kunskapen kommer att göras fortlöpande. Representationerna kommer i huvudsak att vara digitala och ambitionen är att någonstans på platsen ha ett par bildskärmar som kan visa det som händer i realtid, och därmed verkets framväxt, men också representationer av redan genomförda bearbetningar av data över längre tid. Mitt tidigare arbete med grafiska representationer i

”Lifeline”, där mina egna förflyttningar bygger upp ett partitur av linjer, är en utgångspunkt. Projektet kommer också att undersöka olika möjligheter till en fysisk och dynamisk representation av platsen som långsamt och beständigt dokumenterar dess vardagskoreografi.

För att öka mångfalden av uttrycksformer kommer inte bara jag själv att vara aktiv i bearbetningen och gestaltningen av data. Poeten Magnus William Olsson kommer att arbeta med text och en kompositör med musikalisk gestaltning. I den fortlöpande reflektionen över arbetet och planeringen av nya steg och ansatser kommer jag att få stöd av en reflektionsgrupp, som kommer att bestå av museichefen Magnus Jensner, litteraturvetaren Claudia Lindén, arkitekten Peter Ullmark samt fysikern och datalogen Mats Nordahl. Den senare kommer även att ta ansvaret för utveckling av system samt databearbetning och prövandet av olika representationsformer. Hur samarbetet med Moderna museet som påtagit sig det administrativa ansvaret för projektet kommer att kunna utvecklas är ännu inte utklarat men det finns flera tänkbara möjligheter.

Metodiska överväganden

Ambitionen är att vara dokumentär i meningen att göra full rättvisa åt data. Komplexiteten kommer inte att reduceras och perspektivet begränsas annat än för att tydliggöra påtagliga mönster eller tendenser. Arbetet liknar på så sätt ett vetenskapligt. I naturvetenskapliga och flertalet samhällsvetenskapliga sammanhang är syftet dock

Frågan om representationsformernas betydelse finns inom både vetenskap och konst. De påverkar inte bara arbetssättet utan även inriktningen genom att etablera ett slags filter som får vissa förhållanden att framträda och andra att tona bort. Man tenderar att göra det som metoderna är användbara för, vilket betonats av Latour.

Inom vetenskapen gäller det bland annat instrumentens möjligheter att få rätt fokus och användbara kunskaper och effekten av olika sätt att åskådliggöra de samband som identifierats. Inom konsten har de traditionella arbetssätten inom måleri och skulptur länge utgjort begränsningar. Med digital teknik, ofta i kombination med andra nya tekniker har handlingsrummet expanderat påtagligt. Olika media kan på så sätt kombineras på tidigare helt oprövade sätt. Samtidigt är det viktigt att ta tillvara den historiska konstnärliga erfarenheten.

Lärdomar från konstens traditionella arbete med historia och minne är emellertid inte så användbara i detta sammanhang eftersom de i allmänhet gäller varaktiga minnesmärken som aktualiserar och gestaltar enskilda händelser och individer. Här är det i stället fråga om minnesskapandet på en plats mitt i ett pågående flöde av händelser. Tidigare historiska förlopp påverkar inte annat än genom de rumsliga förhållanden de gett upphov till och den effekt människors historiska medvetenhet eventuellt kan ha på agerandet på platsen.

När det gäller den filosofiska problematiken kring historia och minne kommer projektet att hämta stöd från det pågående, mångdisciplinära forskningsprogrammet Tid, minne, representation vid Södertörns högskola som leds av professor Hans Ruin. Det kommer att ske genom att personer därifrån kommer att ingå i projektets reflektionsgrupp. Under projektets gång kommer dessutom flera gemensamma seminarier att anordnas.

Tidsplan

Vintern 2012: Planering. Inleda samarbete med tekniker. Undersöka tekniska möjligheter och plats. Tillstånd. Inköp av teknisk utrustning. Seminarium med reflektionsgruppen.

Våren 2012: Placering av sensorer. Insamling av data.

Hösten 2012 Koordinering och analys av insamlat material. Undersökning av materialets möjligheter för den konstnärliga gestaltningen. Seminarium med reflektionsgruppen. Inleda samarbete med tonsättaren och författaren.

Vintern 2013 Omsätta material till gestaltning. Definiera ramverken. Skisser av möjliga resultat och uttryck.

Våren 2013: Seminarium med reflektionsgruppen.

Hösten 2013: Produktion till färdiga verk, musikaliska verk, textuella verk, materiella verk.

Vintern 2013: Seminarium med reflektionsgruppen tillsammans med forskningsprogrammet Tid, minne, representation, vid Södertörns högskola som leds av professor Hans Ruin.

Hösten 2013: Seminarium med reflektionsgruppen tillsammans med forskningsprogrammet Tid, minne, representation, vid Södertörns högskola som leds av professor Hans Ruin.

Hösten 2014: Seminarium med reflektionsgruppen. Utställning. Skriftlig och fotografisk dokumentation av forskningen tryckt form där mina erfarenheter och konklusioner presenteras.

Etiska överväganden

Integritetsaspekter av projektet har diskuterats med länsjurist Malin Ricknäs på Länsstyrelsen i Stockholms län, avdelningen för tillstånd, som fått en muntlig redogörelse för projektet. Hon redogjorde för förutsättningarna att inhämta bild och ljud från offentlig plats och ser inga hinder för projektet. Ansökan skall lämnas in när det är aktuellt. Hon hänvisade också till Datainspektionen, där deras jurist Oskar Öhrström hade samma uppfattning som Malin Ricknäs.

De lagar som närmast berörs är ”Lagen om allmän kameraövervakning” och ”personuppgiftslagen”. Deras eventuella tillämpning på konstnärliga projekt är oklar, men projektet kommer att utföras på ett sätt som inte strider mot någon av dessa. Exempelvis skall personer som registreras inte kunna identifieras. Informationen från de sensorer som används är såpass begränsad (t ex till att bara registrera rörelsemönster, riktningar, ansamlingar, hastigheter, tid, datum och meteorologiska data) att detta inte är möjligt. Det presenterade visuella materialet kommer också vara av abstrakt karaktär utan möjlighet till identifikation.

En mer allmän diskussion av etiska överväganden som integritetsaspekter och hur konstnärer kan förhålla sig till dessa kommer att hållas inom ett seminarium inom projektets ram. Till detta kommer både konstnärer, forskare och myndighetsrepresentanter (t ex från Länsstyrelsen och Datainspektionen) att bjudas in.

Preliminära resultat

Fenomenen tid och minne har varit centrala i de undersökande verk som jag arbetat med de senaste femton åren. De visades senast 2009 i en retrospektiv utställning, bland annat på Norrköpings konstmuseum och Millesgården. Uttrycksformerna har varit skulptur, video, foto och rumsliga installationer. Jag har också experimenterat med digitala medier och skapat ett antal interaktiva och reaktiva system som påverkats av mötet mellan objekt och betraktare.

Under dessa år har jag även haft kontakt med forskning inom flera områden. Jag var under åren 1999-2003 artist-in-residence inom programmet Innovativ Design på Chalmers tekniska högskola. Det var en gränsöverskridande verksamhet bestående av ett tjugotal forskare inom bl.a. arkitektur, fysik, datavetenskap, grafisk design, animation och musik. Jag deltog i den gemensamma diskussionen och hade också möjlighet att utveckla flera tekniskt avancerade konstnärliga projekt med stöd av specialister i gruppen. Flera av dessa personer har jag fortsatt att samarbeta med. Det gäller särskilt Peter Ullmark, Mats Nordahl och kompositören Palle Dahlstedt.

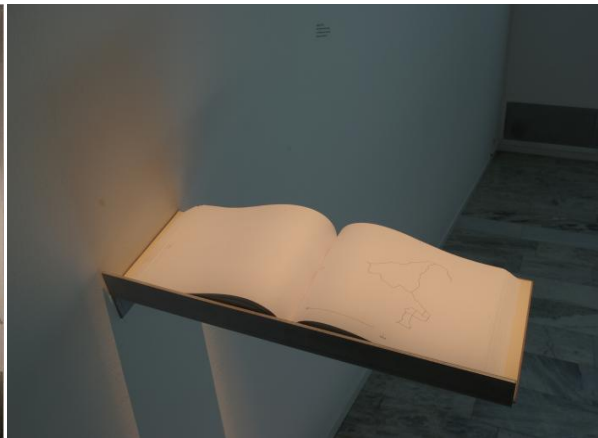
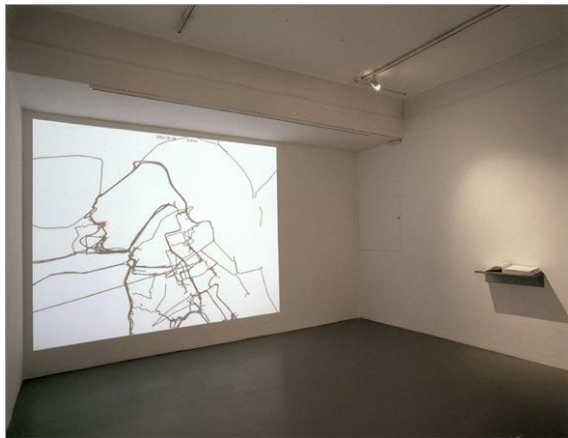
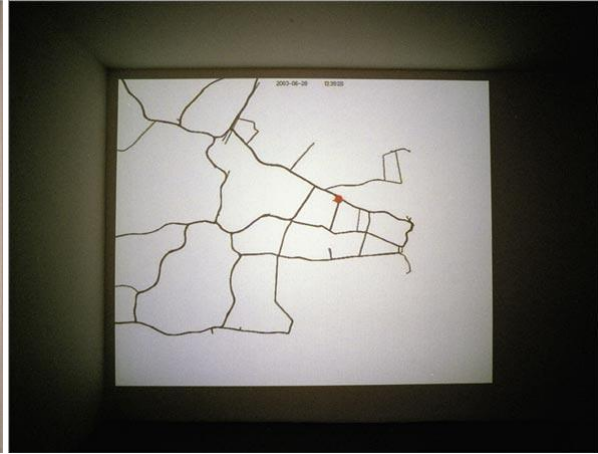
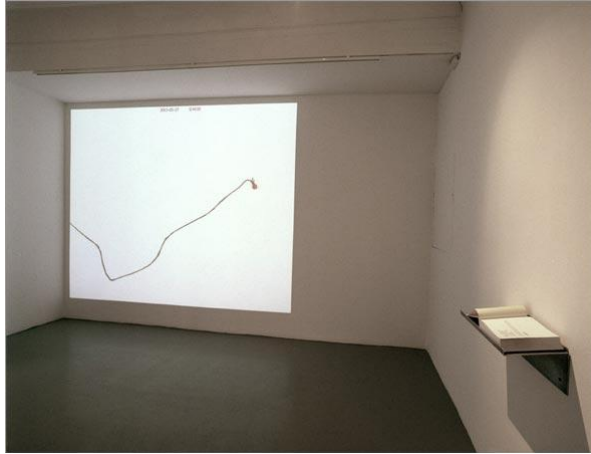
Ett belysande exempel är verket Lifeline från 2004 som jag genomförde i samarbete med Innovativ design. I 506 dygn bar jag en GPS-mottagare på min axel. Den registrerade min geografiska position en gång var tionde sekund. En gång i veckan överfördes alla data till en hårddisk. GPS:en drevs av ett batteri som måste laddas en gång per dygn. Dessa begränsningar – att ständigt bära på en ömtålig utrustning som måste vårdas och skyddas – hade en betydande påverkan av mitt liv. Tanken var att projektet skulle avslutas mitt i processen, likt ett utsnitt av ett liv, därför 506 dygn.

För att visualisera de lagrade data i form av en animering skapades ett specialgjort dataprogram, som automatiskt genererar rörelser och zoomningar för att hantera promenader, bilfärder, tågresor och flygresor över ett stort geografiskt område. 506 dagar komprimerades till 80 minuter animerad film. En röd punkt rör sig över ett vitt ark och lämnar ett svart streck efter sig. Strecket representerar min trajektoria i rummet. På filmen visas även datum och tid. Till verket hör en inbunden bok där varje sida visar data från en specifik dag, tillsammans med längdskala, latitud och longitud. En betraktare som ser filmen kan söka upp ett datum i boken och orientera sig exakt i världen. Det finns också en privat dimension av anteckningar i boken av minnen och händelser.

GPS:en måste ha visuell kontakt med satelliter som ständigt svävar runt jordklotet och sänder ut signaler. Därför bli bäraren osynlig inomhus och man kan avläsa var och när bäraren går in och ut. Från början handlade projektet om att se spåren av bäraren, men efterhand blev tiden då bäraren inte lämnade spår efter sig lika viktig.

Bevakningstematiken är viktig både ur ett privat och ett allmänt perspektiv. "Lifeline" är ett verk som handlar om att avläsa och definiera en människa med hjälp av hennes rörelsemönster. Alltså att hon lämnar sitt eget unika, specifika mönster efter sig likt DNA och fingeravtryck. Det är ett sofistikerat sätt att kontrollera och följa en individ i tid och rum. Med data från fler individer kan stora flöden analyseras vid särskilda händelser, förändrade beteendemönster sätter tydliga spår.

Sedan "Lifeline" gjordes 2004 då GPS var ett främmande begrepp för alla, har det blivit en allmän företeelse med elektroniska spår som alla lämnar efter sig – spår som går att ses i realtid och som kan rekonstrueras. Övervakningens mekanismer ställer frågan om det mänskliga behovet av att vara sedd och dokumenterad. Ägs av Moderna Museet, Stockholm.

Andel av projektkostnad

100%

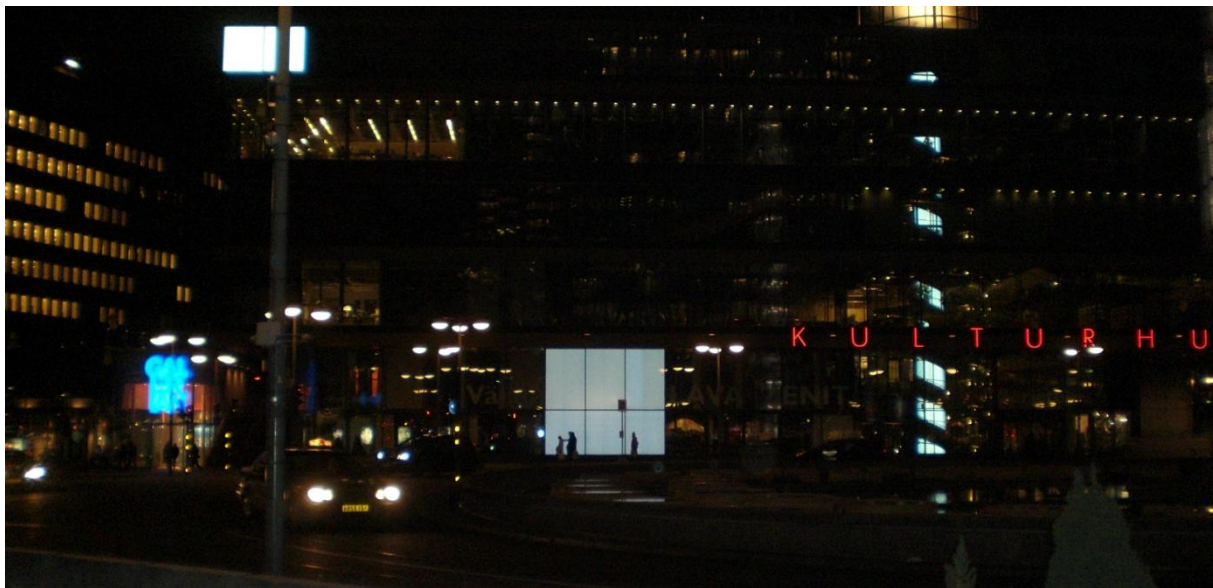
Budget

Sensorer för att samla in data för vidare behandling. Datautrustning och elektronik. Lokal att arbeta praktiskt i. Publicering i tryckt form för redovisning av projektet. Offentlig utställning av projektet. Tekniker för arbete med mjuk- och hårdvara. Jag tänker mig att projektet kommer att utmynna i olika representationsformer som litterära, musikaliska och fysiska, det får definieras över tid ur forskningen.

Andra relaterade projekt:

”Bitumenkub” 1998-2009 . Flera kuber har placerats på olika platser från 4-24 månader Bl.a. på Biennalen i Venedig, Chelsea N.Y, och Moderna museet i Sthlm. Kuben har måttet 1500 mm, vikt 3200 kg. Beroende av tid, temperatur, viskositet och densitet sjunker kuben långsamt ihop.

”Reflexion” 2009, en registrering av platsen över lång tid, där den omvandlas och presenteras i realtid, som en immateriell form under ständig förändring.

Kulturhusets glasfasad i Stockholm kläddes med en reflexfilm, 50 kvm på gatunivå och 30 kvm på våning 5. Tanken var att visa platsen i en indirekt form, att synliggöra genom att förändra den. Då reflexfilmen är mycket känslig för ljus så upptas alla aktiviteter på platsen som utförs emellan denna och någon ljuskälla. Allt detta visas i en semispegling så att de konkreta händelserna får en mera upplöst, abstrakt gestaltning som ljusfenomen. Likt en film som spelas upp i realtid är speglingen också en bild av kommunikation och en reaktor på aktivitet dygnet runt.

”Texterna” 1998 Glasskåp 2500 x 1250 x 500 mm. Åtta sakunniga inom olika ämnesområden uppmanades att lämna en lista över ”mänsklighetens viktigaste texter”. De 75 texterna som fick fler än ett omnämnande är representerade här. Varje text är innesluten i en förseglad glaslåda som är fylld med olivolja. Ägs av Linköpings Länsbibliotek.

Se vidare min hemsida

www.mikaellundberg.se